

Ihor Sklenar¹**Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki, Ukraina**

ORCID ID: 0000-0003-2081-2199

e-mail: isklenar@gmail.com

Zabytki kultury i religii jako cel ataków rosyjskich okupantów w Ukrainie — analiza przypadków

ABSTRAKT

W artykule omówione zostały przykłady zniszczeń zabytków kultury i religii na skutek ataku zbrojnego Rosji na Ukrainę, w pierwszych miesiącach inwazji. Znajdują się w nim krótkie opisy stanu muzeów Ukrainy w strefach działań wojennych. Zaprezentowano straty w ośmiu obwodach Ukrainy. Szczególnie zwrócono uwagę na niszczenie przez rosyjskich okupantów zabytków kultury w Czernihowie (mieście, które do początku kwietnia ulegało masowym atakom) oraz w obwodach kijowskim i donieckim. Prezentowane przykłady ukazują ogrom zniszczeń oraz uzmysławiają jak dotkliwe są konsekwencje niszczenia dziedzictwa narodowego Ukrainy.

SŁOWA KLUCZOWE: zabytki kultury, świątynie, muzea, rosyjscy okupanci, Ministerstwo Kultury i Polityki Informacyjnej Ukrainy

Obecna wojna rosyjsko-ukraińska to nie tylko ludobójstwo, codzienne zbrojne atakowanie obywateli kraju europejskiego, niszczenie obiektów infrastruktury cywilnej, ale także niszczenie historycznych budowli kulturalnych i religijnych. Muzea, zabytki architektury, pałace, cerkwie stają się celami rakiet rosyjskich. Ministerstwo Kultury i Polityki Informacyjnej Ukrainy regularnie publikuje bieżące informacje na temat strat wojennych. Pamiętać należy o tym, że zgodnie z konwencją haską z roku 1954 i innymi międzynarodowymi dokumentami, niszczenie obiektów dziedzictwa kulturowego jest zbrodnią wojenną. Informacje o zbrodniach armii rosyjskiej na terytorium Ukrainy przeciwko dziedzictwu kulturowemu nadal będą weryfikowane².

Na dzień 31 marca 2022 roku odnotowano sto trzydzieści pięć epizodów zbrodni wojennych żołnierzy rosyjskich przeciwko dziedzictwu kulturowemu Ukrainy³. Okupanci rosyjscy zniszczyli lub uszkodzili w tym czasie pięćdziesiąt osiem obiektów.

¹ Data złożenia tekstu do Redakcji „MiS”: 21.06.2022.; data zatwierdzenia tekstu do druku: 23.11.2022 r.

² МКІП зафіксовано 135 епізодів воєнних злочинів росіян проти культурної спадщини в Україні, <https://mkip.gov.ua/news/7021.html> (01.04.2022).

³ *Ibidem*.

Są to zabytki architektury i urbanistyki, a pięć z nich – to zabytki o znaczeniu państwowym. Uszkodzonych zostało dwadzieścia pięć cennych, starożytnych budowli z drugiej połowy XIX – początku XX wieku, a także dziesięć zabytków – w tym rzeźb związanych z wydarzeniami historycznymi. Zbombardowanych zostało dwanaście muzeów i rezerwatów historyczno-architektonicznych, sześć teatrów i kin, pięć bibliotek. Zniszczenia te odnotowano w dziesięciu obwodach Ukrainy i w Kijowie⁴. Wszystkim tym zbrodniom towarzyszyły prześladowania i mordowanie Ukraińców na terenach okupowanych, w tym przedstawicieli kultury i instytucji religijnych.

Instytucja państwowa „Ukraiński Fundusz Kulturowy”, która od roku 2017 zajmuje się w Ukrainie rozwojem kultury i sztuki, opublikowała na swoim portalu statystyki, w świetle których na dzień 1 kwietnia ponad sto pięćdziesiąt różnych zabytków i obiektów kulturalnych zostało częściowo uszkodzonych lub całkowicie zniszczonych przez rosyjską inwazję wojskową. W celu zobrazowania skali zniszczeń „Ukraiński Fundusz Kulturowy” uruchomił interaktywną „Mapę strat kulturowych”⁵ (adres: <https://uaculture.org/culture-loss>) obrazującą ogrom zniszczeń.

Pierwsze wiadomości o stratach kulturowych zostały opublikowane 15 marca 2022 roku na stronie Facebooka Ministerstwa Kultury i Polityki Informacyjnej Ukrainy. Od samego początku inwazji Rosji na Ukrainę zniszczono szereg ważnych dla kultury i historii ukraińskiej zabytków⁶. Między innymi Muzeum Krajoznawcze w Ohtyrcy (obwód Sumy - 9 815 eksponatów, które odnoszą się do takich dziedzin jak przyroda, historia i kultura), podobnie Muzeum Starożytności Ukraińskiej w Czernihowie (przechowuje 160 tys. eksponatów z dziedziny archeologii, historii, wojskowości i in.), które zostały zbombardowane w marcu przez Rosjan.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ukrainian Cultural Foundation launches interactive „Map of Cultural Losses”*, https://ucf.in.ua/news/culture_loss (05.04.2022)

⁶ *Ministerstwo Kultury i Polityki Informacyjnej Ukrainy*, <https://www.facebook.com/MKIPUkraine/posts/280151677602393> (15.03.2022)

Zdjęcie 1. Muzeum Starożytności Ukraińskiej w Czernihowie (Zdjęcie Serhija Lajewskiego)

Źródło:<https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3426768-zagarbniki-znisili-muzej-ukrainskih-starozitnostej-u-cernigovi.html>

1 marca 2022 r. wskutek ataku wojsk rosyjskich przez płomień pochłonięte zostało zlokalizowane we wsi Iwankiw, w obwodzie kijowskim, Muzeum Historii i Krajoznawstwa, w którego zasobach znajdowało się kilkadziesiąt obrazów słynnej malarki Marii Prymaczenko (1909–1997). Mieszkańcom wsi udało się uratować większą część obrazów, natomiast Muzeum niemal całkowicie zniszczono⁷.

W marcu został także częściowo zniszczony rosyjskimi atakami raketowymi Uniwersytet im. Wasylija Karazina w centrum Charkowa (Charków jest miastem strategicznym w tej wojnie na wschodzie Ukrainy). Uniwersytet ten od wieku XIX odgrywa decydującą rolę w rozwoju edukacji, kultury i piśmiennictwa narodu ukraińskiego.

Przez atak lotniczy zniszczony został też Teatr Dramatyczny w mieście Mariupolu, przemysłowym centrum obwodu donieckiego. Teatr został zbudowany w latach 80. XIX wieku i w ostatnich latach miał status «akademickiego».

⁷ *Культурна спадщина України, яку зруйнували та знищили окупанти в перебігу російсько-української війни*, <https://niss.gov.ua/news/komentar-ekspertiv/kulturna-spadshchyna-ukrayiny-yaku-zruynuvaly-ta-znyshchily-okupanty-v> (04.04.2022).

Spośród słynnych miejsc pamięci historycznej 1 marca uszkodzony został również atakiem raketowym Memoriał Holokaustu «Babyn Jar» w Kijowie, zwłaszcza budynek muzeum i teren przyległego cmentarza. Społeczność międzynarodowa potępiła działania rosyjskich wojskowych i zniszczenie sanktuarium narodu żydowskiego i ukraińskiego⁸.

Zniszczenia dotknęły też budowle sakralne. Według Ministerstwa Kultury i Polityki Informacyjnej Ukrainy na dzień 31 marca, w obwodach: kijowskim, czernihowskim, sumskim, donieckim, charkowskim, żytomierskim i in., uszkodzonych lub zniszczonych zostało 59 obiektów kultu religijnego. Najbardziej ucierpiały cerkwie prawosławne, przynależące do Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Moskiewskiego i Kościoła Prawosławnego Ukrainy (są to dwie największe organizacje religijne w Ukrainie – I.S.)⁹. Zbombardowane zostały też kościoły protestanckie, islamskie meczety i żydowskie synagogi. Dla przykładu zniszczona została drewniana cerkiew Narodzenia Bogurodzicy Dziewicy we wsi Wjaziwka (okręg Żytomyr), zbudowana w roku 1862. Częściowo zrujnowany został słynny klasztor «Swiatohirska Lawra» Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Moskiewskiego w okręgu donieckim. Świątynia była miejscem pielgrzymek wiernych prawosławnych, wyróżniała się niepowtarzalną formą architektoniczną oraz jaskiniami kredowymi i in.

Zdjęcie 2. Klasztor «Swiatohirska Lawra» po ataku Rosjan

Źródło: <https://www.rbc.ua/ukr/news/aviaudar-svyatogorskoj-lavre-vyglyadit-obstrelyanaya-1647187598.html>

⁸ *Ibidem*.

⁹ МКІП зафіксовано 135 епізодів воєнних злочинів росіян проти культурної спадщини в Україні, <https://mkip.gov.ua/news/7021.html> (01.04.2022).

Świątynie Cerkwi Prawosławnych Ukrainy stały się celem rosyjskich ataków od początku wojny 24 lutego 2022 roku. Korzenie tego zjawiska mają osnowę historyczną: władza komunistyczna od 20. lat ubiegłego wieku w sposób barbarzyński niszczyła zabytki narodu ukraińskiego, wysadzano w powietrze cerkwie w centrum i na wschodzie Ukrainy.

Jak podają źródła ukraińskie, tylko w ciągu pierwszych trzech tygodni wojny częściowo zniszczonych albo uszkodzonych zostało 28 cerkwi w obwodach – kijowskim, donieckim, żytomirskim, ługańskim, charkowskim, czernihowskim¹⁰. Wśród dotkniętych atakami budynków sakralnych znajdują się: synagoga Zjednoczonej Wspólnoty Żydowskiej Ukrainy w Charkowie, meczet w Konstantynówce i Mariupolu w obwodzie donieckim oraz Ukraińskie Ewangelickie Seminarium Teologiczne w Puszczy-Wodycy pod Kijowem. Ilość «ofiar» lotniczych lub czołgowych ataków w tych regionach zwiększa się codziennie.

Zdjęcie 3. Panorama części uszkodzonych cerkwi w centrum i na wschodzie Ukrainy

Źródło: https://risu.ua/vid-atak-orkivpostrazhdali-vzhe-28-religijnih-sporud-u-6-oblastyah-ukrayini--derzhetspolitiki_n127215

¹⁰ Прикриваються «захистом православ'я». В Україні від російських окупантів постраждали вже 28 релігійних споруд — фото, <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/viyna-rf-proti-ukrajini-okupanti-zruynuvalli-28-sporud-religijnogo-znachennya-novini-ukrajini-50225271.html> (15.03.2022).

Na początku kwietnia, kiedy rosyjscy okupanci wycofali się z obwodów czernihowskiego i kijowskiego, zaczęły pojawiać się bardziej szczegółowe informacje o przestępstwach przeciwko świątyniom w tych regionach. „Rosjanie cynicznie strzelali w stronę katedr, klasztorów i cerkwi w Czernihowie, w których ukrywali się cywile” – powiedziała 6 kwietnia minister kultury i polityki informacyjnej Ukrainy Ołeksandr Tkaczenko¹¹. Na dzień 6 kwietnia w mieście tym odnotowano dwadzieścia aktów przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Rosjanie ostrzeliwali dziedziniec czernihowski (centralną ufortyfikowaną część starego miasta) i zabytkowe mury miejskie. Doprowadziło to do tego, że częściowo uszkodzono mury świątyń, zwłaszcza w soborze (centralnej cerkwi miasta), pochodzącym z XI wieku; w cerkwi św. męczennicy Katarzyny, pochodzącej z XVIII wieku; klasztorze Wniebowzięcia Bogurodzicy, pochodzącym z XI wieku¹².

Nie tylko przez bombardowania, ale również rabunki okupanci wyrządzają szkody zabytkom religijnym na Ukrainie. Zgodnie z informacjami zamieszczanymi od 9 kwietnia na Facebooku przez rzymskokatolickiego biskupa kijowsko-żytomierskiego Witalija Krywickiego, rosyjscy szabrownicy obrabowali seminarium Najświętszego Serca Jezusowego w Worzelu, w obwodzie kijowskim. Jak informuje w „Gościu Niedzielnym” biskup: „Szabrownicy wybili bramę ciężką bronią, aby dostać się do środka i nie wyjść z pustymi rękami. Wynieśli praktycznie wszystko, co można było sprzedać”¹³. Zrabowano również niektóre przedmioty liturgiczne, w tym pamiątkowy kielich z Mszy św., której przewodniczył św. Jan Paweł II w 2001 roku pod Czajką, oraz monstrancję.

Zdjęcie 4. Ściany seminarium Najświętszego Serca Jezusowego w Worzelu ok. Kijowa

Źródło: <https://credo.pro/pl/2022/04/316806>

¹¹ *Обстріли церков, храмів та соборів: у Чернігові росіяни здійснили понад 20 злочинів проти культурної спадщини*, <https://mkip.gov.ua/news/7038.html> (07.04.2022)

¹² *Ibidem*.

¹³ *Rosyjscy szabrownicy ukradli nawet stare trampki rektora seminarium duchownego*, <https://www.gosc.pl/doc/7465742.Rosyjscy-szabrownicy-ukradli-nawet-stare-trampki-rektora> (11.04.2022).

16 marca 2022 r. uczestnicy Platformy Dyskusyjnej na temat wolności religijnej na Ukrainie w sytuacji zbrojnej agresji Rosji podpisali petycję, nawołując Kościoły, organizacje religijne i instytucje międzywyznaniowe na całym świecie, aby publicznie wezwały Federację Rosyjską do zakończenia wojny z Ukrainą i potępiły postawę Prawosławnego Kościoła Rosyjskiego wobec nieuzasadnionej agresji Rosji na Ukrainę¹⁴.

Wszystkie te działania przestępcze warunkują właściwą reakcję świata cywilizowanego w sferze kultury. Ponad 100 organizacji kulturalnych odmówiło dalszej współpracy z instytucjami w Rosji. 46 państw członkowskich UNESCO odmówiło udziału w 45. Sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa w rosyjskim Kazaniu. „Strony Konwencji światowego dziedzictwa podpisały odpowiedni list otwarty w związku z systematycznym łamaniem przez Rosję międzynarodowego prawa humanitarnego na Ukrainie”¹⁵.

Niestety kolejne dni wojny przynoszą następne zniszczenia, a ich skutki w wielu przypadkach są nieodwracalne, zubożając nie tylko dziedzictwo kulturowe Ukrainy, ale też całej Europy.

Bibliografia

Культурна спадщина України, яку зруйнували та знищили окупанти в перебігу російсько-української війни,

<https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/kulturna-spadshchyna-ukrayiny-yaku-zruynuvaly-ta-znyshchyly-okupanty-v> (04.04.2022).

Громадські і релігійні організації закликали світ відреагувати на злочини росії проти релігійних діячів, віруючих і культових споруд в Україні, https://risu.ua/gromadski-i-religijni-organizaciyi-zaklikali-svit-vidreaguvali-na-zlochyni-rosiyi-proti-religijnih-diyachiv--viruyuchih-i-kultovih-sporud-v-ukrayini_n127250 (16.03.2022).

МКІП зафіксовано 135 епізодів воєнних злочинів росіян проти культурної спадщини в Україні, <https://mkip.gov.ua/news/7021.html> (01.04.2022).

Ministerstwo Kultury i Polityki Informacyjnej Ukrainy, <https://www.facebook.com/MKIPUkraine/posts/280151677602393> (15.03.2022)

Обстріли церков, храмів та соборів: у Чернігові росіяни здійснили понад 20 злочинів проти культурної спадщини, <https://mkip.gov.ua/news/7038.html> (07.04.2022)

Прикриваються «захистом православ'я». В Україні від російських окупантів постраждали вже 28 релігійних споруд — фото, <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/viyna-rf-proti-ukrajini-okupanti-zruynuvali-28-sporud-religijnogo-znachennya-novini-ukrajini-50225271.html> (15.03.2022).

Rosyjscy szabrownicy ukradli nawet stare trampki rektora seminarium duchownego, <https://www.gosc.pl/doc/7465742.Rosyjscy-szabrownicy-ukradli-nawet-stare-trampki-rektora> (11.04.2022).

Ukrainian Cultural Foundation launches interactive „Map of Cultural Losses”, https://ucf.in.ua/news/culture_loss (05.04.2022).

46 країн-членів ЮНЕСКО бойкотуватимуть засідання Комітету всесвітньої спадщини поки його очолює російська федерація, <https://mkip.gov.ua/news/7039.html>(08.04.2022).

¹⁴ *Громадські і релігійні організації закликали світ відреагувати на злочини росії проти релігійних діячів, віруючих і культових споруд в Україні,* https://risu.ua/gromadski-i-religijni-organizaciyi-zaklikali-svit-vidreaguvali-na-zlochyni-rosiyi-proti-religijnih-diyachiv--viruyuchih-i-kultovih-sporud-v-ukrayini_n127250 (16.03.2022).

¹⁵ *46 країн-членів ЮНЕСКО бойкотуватимуть засідання Комітету всесвітньої спадщини поки його очолює російська федерація,* <https://mkip.gov.ua/news/7039.html>(08.04.2022).

Russian Destruction of Ukrainian Cultural Heritage – Case Study

Summary

The article discusses examples of the destruction of cultural and religious monuments as a result of Russia's armed attack on Ukraine in the first months of the invasion. It contains brief descriptions of the state of Ukraine's museums in war zones. Moreover, the identified losses in eight regions of Ukraine are presented as well. Particular attention was paid to the destruction of cultural monuments in Chernihiv (a city that was subjected to mass attacks perpetrated by Russian occupiers until the beginning of April) and in the Kyiv and Donetsk districts. The presented examples show the enormity of the destruction and make it clear how severe the consequences of the destruction of the national heritage of Ukraine are.

Keywords: cultural objects, shrines, museum, russian occupiers, Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine